

Довідка про Національну академію наук України

(станом на 01.01.2022 р.)

Національна академія наук України заснована 27 листопада 1918 року у Києві. Її першим президентом був видатний учений із світовим ім'ям В.І. Вернадський.

Статус. Національна академія наук України (НАН України, Академія) згідно з чинним законодавством є вищою науковою самоврядною організацією України, що заснована на державній власності. Самоврядність Академії полягає у самостійному визначенні тематики досліджень та форм їх організації й проведення, формуванні своєї структури, вирішенні науково-організаційних, господарських, кадрових питань, здійсненні міжнародних наукових зв'язків, виборності та колегіальності органів управління. Академія об'єднує дійсних членів, членів-кореспондентів та іноземних членів, усіх науковців її установ, організовує і здійснює фундаментальні та прикладні наукові дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук.

Органи управління. Найвищим органом самоврядування НАН України є Загальні збори, що складаються з дійсних членів (академіків) та членів-кореспондентів. У сесіях Загальних зборів (крім питань, пов'язаних з виборами дійсних членів, членів-кореспондентів та іноземних членів НАН України) беруть участь з правом ухвального голосу наукові працівники, делеговані трудовими колективами наукових установ Академії, з правом дорадчого голосу - іноземні члени, керівники наукових установ Академії та представники наукової громадськості.

У період між сесіями Загальних зборів керівництво роботою Академії здійснює Президія НАН України, яка обирається Загальними зборами строком на 5 років. До складу Президії НАН України, вибори якої відбулися у жовтні 2020 року, входять 34 особи, в тому числі президент, п'ять віцепрезидентів, 14 академіків-секретарів відділень, а також 14 членів Президії Академії. У засіданнях Президії також беруть участь з правом дорадчого голосу 5 виконуючих обов'язки члена Президії та 15 радників Президії НАН України.

Структура. В НАН України функціонують 3 секції (фізико-технічних і математичних наук; хімічних і біологічних наук; суспільних і гуманітарних наук), що об'єднують 14 відділень: математики; інформатики; механіки; фізики та астрономії; наук про Землю; фізико-технічних проблем матеріалознавства; фізико-технічних проблем енергетики; ядерної фізики та енергетики; хімії;

біохімії, фізіології і молекулярної біології; загальної біології; економіки; історії, філософії та права; літератури, мови та мистецтвознавства.

В Академії діють 5 регіональних наукових центрів подвійного з Міністерством освіти і науки України підпорядкування: Донецький (м.Покровськ), Західний (м.Львів), Південний (м.Одеса), Північно-східний (м.Харків), Придніпровський (м.Дніпро), а також Центр оцінювання діяльності наукових установ та наукового забезпечення розвитку регіонів (м.Київ). Статутну діяльність Кримського наукового центру та його фінансування з бюджету НАН України призупинено в 2014 році.

Основною ланкою структури НАН України є науково-дослідні інститути та інші наукові установи (обсерваторії, ботанічні сади, дендропарки, заповідники, бібліотеки, музеї тощо). В структурі НАН України діють національні заклади – Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського, Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут», Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія», Національний ботанічний сад ім. М.М.Гришка, Національний дендрологічний парк «Софіївка», Національний науково-природничий музей, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В.Стефаніка, Національний центр «Мала академія наук України». До структури НАН України входять також підприємства дослідно-виробничої бази (дослідні підприємства, конструкторсько-технологічні організації, науково-інженерні центри). Всього на цей час в НАН України діють 149 наукових установ та 35 підприємств дослідно-виробничої бази.

Співробітництво з освітніми установами. Укладено та діє понад 200 договорів із закладами вищої освіти про співробітництво, проходження виробничої, переддипломної практики студентів тощо. Розроблялося близько 200 спільних наукових проектів. Мережа спільних з освітянами науково-навчальних структур (за останні п'ять років створено понад 20 комплексів, центрів, лабораторій, філій кафедр тощо) дозволяє широко використовувати потенціал НАН України для підготовки фахівців високої кваліфікації для потреб вищої школи та НАН України. Понад 1200 науковців Академії (з них кожний дев'ятий академік або член-кореспондент НАН України) читали навчальні курси, цикли лекцій з актуальних напрямів науки. У 2021 р. 143 науковця-освітянина захистили у спеціалізованих вчених радах наукових установ НАН України дисертаційні роботи на здобуття вченого ступеня доктора наук та кандидата наук (доктора філософії). Близько 800 студентів виконували дипломні роботи під керівництвом провідних вчених НАН України. У творчій співпраці з освітянами підготовлено та видано понад 200 монографій, підручників і навчальних посібників для вищої школи.

Координація наукової діяльності. Вагомий внесок в реалізацію цього важливого напрямку діяльності Академії здійснюють Рада президентів академій наук України, Науково-технічна рада НАН України, Експертна рада з питань оцінювання тем фундаментальних науково-дослідних робіт при НАН України, а також науково-координаційні ради секцій НАН України. Робота цих органів сприяє розробленню та реалізації узгодженої наукової політики, підготовці та внесенню у владні структури пропозицій із вдосконалення нормативно-правової бази функціонування наукової сфери, матеріально-технічної і фінансової підтримки досліджень, залученню установ НАН України до вирішення актуальних науково-технічних та соціальних проблем, впровадженню наукових розробок установ НАН України, розширенню співпраці між науковими установами НАН України і виробничими підприємствами.

Науково-координаційну роботу з окремих актуальних наукових напрямів і проблем проводять секції і відділення НАН України, громадські наукові об'єднання НАН України. Нині в НАН України працює 79 наукових рад, 15 комітетів, 17 комісій, 24 наукових товариства. Їх зусилля зосереджено на питаннях сприяння координації перспективних наукових досліджень, підготовці пропозицій та аналітичних матеріалів для державних органів влади, організації та проведенні наукових читань, конференцій, семінарів, симпозіумів.

Впровадження наукових розробок, інноваційна діяльність. Науковими установами НАН України в 2021 році впроваджено в різні галузі економіки України 467 новітніх розробок, серед яких передові технології, у тому числі інформаційні, машини, устаткування, матеріали, автоматизовані комплекси і системи, програмні продукти, бази даних і бази знань, сорти рослин, методичні рекомендації та методики, стандарти.

Установи Академії уклали 10 ліцензійних договорів в Україні й за кордоном, отримали 355 патенти на винаходи і корисні моделі. Успішно виконано 36 науково-технічних проєктів, які були відібрані за конкурсом на початку року.

У 2021 році наукові розробки НАН України були представлені на масштабних виставкових заходах, зокрема на Міжнародній виставці технологій для франчайзингу (ALL 4: FRANCH), виставці «Обладнання та технології для вирощування, зберігання, післязбиральної та передпродажної доробки урожаю», міжнародних виставках з охорони здоров'я – «MEDICAEXPO» та «PHARMAEXPO», Всеукраїнському форумі «Україна 30. Освіта і наука», IV Міжнародній виставці технологій, обладнання, матеріалів та рішень для сонячної енергетики «SOLAR Ukraine 2021», XVI Міжнародній виставці «EIA: електроніка і промислова автоматизація» та XXV міжнародній виставці з

енергетики, електротехніки, енергоефективності «ElcomUkraine 2021», а також на XXVI Міжнародній виставці технічних засобів і обладнання для безпеки, протипожежного і техногенного захисту «Безпека-2021», XIII Міжнародній виставка «LABComplex. Аналітика. Лабораторія. Біотехнології. HI-TECH» та міжнародній виставці обладнання та технологій для фармацевтичної промисловості – «PHARMA TechExpo».

Науково-експертна діяльність. Підготовка наукових оцінок і прогнозів суспільно-політичного, соціально-економічного і культурного розвитку держави, обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з цих питань, участь у формуванні державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності є одним з основних завдань Академії як вищої наукової організації країни.

Протягом 2021 року установами НАН України на замовлення різних органів державної влади було надано понад 1900 експертних висновків (пропозицій, зауважень, погоджень, коментарів тощо) до нормативно-правових актів і програмних документів, інформаційно-аналітичних матеріалів (наукових оцінок, прогнозів, пропозицій і рекомендацій) з актуальних питань суспільного розвитку.

На регулярній основі здійснювалося експертне оцінювання тематики фундаментальних досліджень наукових установ країни, що виконується за кошти державного бюджету України. Протягом 2021 року Експертною радою з питань оцінювання тем фундаментальних науково-дослідних робіт при НАН України було розглянуто 440 науково-дослідних робіт п'яти головних розпорядників бюджетних коштів, по кожній з яких надано відповідний експертний висновок щодо доцільності її фінансування з державного бюджету.

Видавнича діяльність. У структурі Академії працюють два видавництва: ДП "НВП "Видавництво "Наукова думка" НАН України" і Видавничий дім "Академперіодика" НАН України, на які припадає 10–12 % щорічної книжкової продукції Академії.

2021 року видавництво «Наукова думка» випустило у світ 40 назв наукових видань, підготовлених працівниками НАН України, загальним обсягом понад 940 обліково-видавничих аркушів.

У ВД «Академперіодика» видано 275 випусків 52 академічних журналів загальним тиражем понад 33,5 тис. примірників та обсягом понад 3,0 тисячі обліково-видавничих аркушів. Зокрема, 236 випусків 42 періодичних видань за Програмою підтримки журналів НАН України, серед яких єдиний академічний науково-популярний журнал "Світогляд". Також ВД "Академперіодика" випустив 29 назв наукових видань сукупним обсягом понад 650 обліково-видавничих аркушів і тиражем 6,137 тис. прим.

Протягом 2021 р. установами НАН України видано 550 назв наукових книг, з них 428 монографії та 122 збірники наукових праць. Також звітного року науковцями НАН України видано 295 назв навчальної, довідкової, енциклопедичної, художньої та науково-популярної літератури. Загальна кількість статей науковців Академії у періодичних виданнях становить близько 15,5 тисяч. За кордоном опубліковано 73 (17%) монографії та майже 5,3 тисячі (34%) статей у періодичних виданнях.

Поточні праці науковців у 2021 році було опубліковано у 87 наукових журналах НАН України, а також у збірниках наукових праць, інших періодичних і серійних книжкових виданнях. 15 наукових журналів НАН України перекладали і видавали англійською зарубіжні видавці, ще 10 журналів англійською мовою в Україні видають академічні наукові установи власними силами.

Міжнародне наукове співробітництво здійснюється в рамках близько 140 чинних угод, укладених НАН України з академіями, державними установами, науковими організаціями та освітніми закладами 50 країн світу, серед яких країни Європи, Америки, Азії, Африки. Загалом у реалізації різних форм міжнародної співпраці бере участь понад 130 установ Академії.

НАН України та її окремі установи представляють нашу країну та національну наукову спільноту у близько 30 міжнародних організаціях, зокрема Міжнародному союзу академії гуманітарних та соціальних наук (IUA), Всеєвропейській федерації академії наук (ALLEA), Міжнародному комітеті з космічних досліджень (COSPAR). Наукові колективи академічних установ беруть активну участь у діяльності міжнародних наукових об'єднань та центрів: Міжнародного інституту прикладного системного аналізу (IIASA), Європейської наукової асоціації геофізичних досліджень (EISCAT), Європейської організації ядерних досліджень (CERN), програмних органів ЮНЕСКО, Стратегічної групи ЮНЕСКО-МАБ з розробки Стратегії цієї програми на найближче десятиліття тощо. По кожному зі згаданих напрямів працюють окремі наукові колективи.

Вчені НАН України є активними учасниками міжнародних програм, що здійснюються за підтримки таких іноземних та міжнародних фондів та організацій, як Європейська комісія, УНТЦ, NATO, UNESCO, DFG, CRDF тощо. За грантами цих організацій та за двосторонніми проектами міжурядових програм, здобутих на конкурсній основі, реалізується щорічно близько 300 дослідницьких, координаційних та підтримуючих науковий обмін проектів.

Відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС розширюються зв'язки з науковими центрами країн ЄС та організаціями Європейської комісії, зокрема за напрямками участі в рамкових програмах ЄС з досліджень та інновацій,

ЄВРАТОМ, Європейській хмарі відкритої науки, взаємодії на постійній основі з Об'єднаним дослідницьким центром Єврокомісії (JRC), Європейським регіональним центром глобальної мережі спостереження Землі EuroGEO, Європейською мережею підприємництва EEN.

У рамках програм обміну науковцями НАН України щорічно виконуються понад 30 двосторонніх проєктів з академіями наук країн Центральної та Східної Європи з передбаченим обміном ученими за квотами, обумовленими відповідними угодами.

Неодмінною складовою міжнародного співробітництва НАН України є зовнішньоекономічна діяльність з проведення досліджень, вироблення матеріалів, устаткування, розроблення програмних продуктів на замовлення іноземних компаній та наукових організацій. Цю діяльність здійснюють понад 30 наукових установ Академії.

Кадрове забезпечення. Загальна кількість працюючих в НАН України за станом на 01.01.2022 складала **27173** чол., в тому числі **14212** наукових працівників. Серед них **2485** докторів наук та **6598** кандидатів наук. Середній вік наукових працівників становив 54,9 року, докторів наук – 63,8 року, кандидатів наук – 51,4 року.

Персональний склад. За станом на 01.01.2022 до складу НАН України входять 191 дійсний член (академіків), 377 членів-кореспондентів та 108 іноземних членів.